

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

GÜNEY-DOĞU AVRUPA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

12

1982 - 1998

Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı

İSTANBUL 1998

**YUNANİSTAN'IN DOĞU EGE POLİTİKASI İLE
OSMANLI DEVLETİ'NİN ADALARDAKİ
HALKLA İLİŞKİLERİ VE YARDIMLARI
(1913 - 1919)***

Ali ARSLAN**

Türklerin Selçuklular döneminde İznik'i ele geçirmesi ile başlayan denizcilikle teması¹ özellikle Çaka Bey'in İzmir ile Batı Anadolu'nun tabii uzantısı olan adaları alması neticesinde² yeni bir boyut kazanmıştır. Aydınoğlu, Karesi, Saruhan, Menteşe ve Tekeoğulları Beylikleri de denizcilik faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Ege adalarında Osmanlı hakimiyeti 15. yüzyıl başında Venedik ve Cenevizlilerin yerine yerleşmeye başlamış ve 16. yüzyılda Osmanlı hakimiyeti tam anlamıyla tesis edilmişti³.

Rum isyanı (1821) neticesinde Rusya, Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle Mora ve Kilkat adalarından müteşekkil bir Yunan devletinin kurulması⁴, 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Andlaşması ile Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmişti⁵. Böylece, Güney Batı Ege denizinde Kilkat

* Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet devrinin başlarında isabetli olarak Adalar Denizi adı kullanılırken daha sonraları Ege Denizi ismi yerleşmiş ve yaygınlaşmıştır.

** Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

1 Ali İhsan Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789 - 1867)*, İstanbul 1985; ss. 1- 2.

2 Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey, İzmir Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi*, Ankara 1966, s. 1 vd.

3 Gencer, *a.g.e.*, ss. 5 - 6.

4 Yunanlıların isyanı ve gelişen olaylar için bakınız; Ali Fuat Örenç, *Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821 - 1923)*, (İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yakınçağ Tarihi Anabilim dalı, basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995, ss. 11 - 23.

5 Edirne Andlaşması (Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, I, Ankara 1953, ss. 279 - 285), Madde 10.

Adaları'nı da içine alan bir devletin kurulması Ege'de Osmanlı hakimiyetini sınırlamıştı.

1. Doğu Ege Adalarının İşgali ve Osmanlı Devleti'nin Tepkisi

Osmanlıların 1877 - 1878 savaşında Ruslara yenilmesi üzerine imzalanan Ayastefanos ve onu takiben Berlin Andlaşması ile Teselya ve Narda'yla ile beraber Kuzey Batı Ege'deki bazı adalar Yunanistan'a bırakıldı. Girit ise 1898'de fiilen Osmanlı Devleti'nden ayrıldı.

Trablusgarb Savaşı sırasında (24 Nisan - 20 Mayıs 1912) tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin Cezayir-i Bahr-ı Sefid vilayetine bağlı olan ve güneydoğu Ege'de bulunan Onikiada; Rodos, Stampolia, Herke, Patmos Kalimnoz, Kerpe, Piskopi, Kasos, İncirli, Lipsos, Sömbeki ve İstanköy adaları İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir⁶.

Ancak, 18 Ekim 1912'de yapılan Uşi Barış Andlaşması ile İtalya onikiadayı Osmanlılara bırakmayı kabul etmişti⁷. 1912 - 13 Balkan Savaşı sırasında Yunanlılar Kuzeydoğu Ege'deki Taşoz, Midilli, Sakız, Psara, Nikarya, Limni, Semendirek ve Gökçeada'yı işgal etmişlerdi⁸. 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Barış Andlaşması ile Yunan işgalindeki adalar hakkındaki kararın Almanya, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya'dan oluşan altı devlet tarafından verilmesi kararlaştırıldı. Şubat 1914'de, Londra'da biraraya gelen altı devletin temsilcileri, Meis adası dışındaki Onikiada'nın üstü kapalı olarak İtalya'ya, İmroz ve Bozcaada dışında olan ve Yunanistan işgali altında bulunan adaların da Yunanistan'a bırakılması doğrultusunda karar vermişlerdi⁹. Ancak, Osmanlı yönetimi bunu kabul etmedi. Yunanistan da adaları ilhak ettiğine dair bir kararı meclise sevk etmedi. 1914 yılı başlarında Atina Sefiri Galip Kemali Bey ile görüşen Venizelos, Sakız ve Midilli adalarının hiçbir taahhüde bulunulmadan Osmanlıya bırakılması karşılığında hangi adaların Yunanistan'a bırakılacağını sormuştu. Osmanlı Hükümeti de İspara, Kariot, Levitba, Astripolya, Kerepe ve Kaşot adalarının bırakabileceği cevabını vermişti. Ancak Yunanistan bu cevaptan memnun olmamıştı¹⁰.

6 Öreñç, *a. g. t.*, s. 254 - 259.

7 Uşi Barış Andlaşması (Erim, *a. g. e.*, ss. 451 - 455), Madde 2.

8 Bilal Şimşir, *Ege Sorunu - Belgeler*, I., Ankara 1976, s. LIV; Hüseyin Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılması Statüsü*, Ankara 1986, s.2.

9 Bilal Şimşir, *a. g. e.*, II, ss. 392 - 395, 419 - 420.

10 Öreñç, *a. g. t.*, s. 282.

I. Dünya Savaşı başladığında doğu Akdeniz adaları İtalyan ve Yunan işgali altında olmalarına karşı hukuken Osmanlı Devleti'ne aitti. Osmanlı Hükümeti, "sulhen" veya "harben" adaları geri almayı hedefliyordu. Yunan işgali altındaki Kuzeydoğu Ege'deki adaları kurtarmak için Bükreş'te Yunanistan ile görüşmeler yapıldı. Talat Paşa ile Halil Mentеше'den oluşan Osmanlı delegasyonu geçici bir çözüm olarak varidatın mahallinde sarfedilmesi, adalar ahalisinden asker alınmaması teklifini yaptı. Yunan delegeleri Zaimis ve Politis de hükümetlerinin görüşünü aldıktan sonra, mukabil tekliflerini yaptılar. Neticede, adaların Yunanistan'a kiralanması ve Osmanlı Padişahı tarafından bir Yunanlı Valinin tayini üzerinde anlaşıldı¹¹.

Ancak, bu çözüm Osmanlı Hükümetince uygun bulunmadı. Osmanlı Hükümeti, kendi tekliflerinin aynen kabul edilmemesi halinde, Yunanistan ile yapılan görüşmelerin, "Vaziyet-i hazıranın meselelerin esaslı suretle müzakeresine müsait olmadığı" gerekçesiyle ertelenmesini muvafık buluyordu. Özellikle, Almanya'nın Yunanistan aleyhine bir askeri harekete karşı olması dolayısıyla, Avrupalı devletler birbirlerine girdikleri bir sırada, Osmanlı Devleti kendine ait olan adaları kurtarma imkanı kullanılamadı.

Talat Paşa, Yunanistan'ın tarafsızlığını temini halinde varılan noktanın başarılı kabul edilebileceği yönünde bir düşünceye varmasına rağmen, Yunanistan'ın tarafsızlığına güvenmediği gibi, adaların bu ülkeye bağlanmasını da memleket menfaatlerine aykırı görmüştü. Talat Paşa, "Vaziyetin müsaadesinden" yararlanarak adalar meselesini çözmenin ülke için daha yararlı olacağı kanaatine varmıştı. Osmanlı Sadrazamı Said Halim Paşa da, Meclis-i Vükela kararını taşıyan 9 Eylül 1914 tarihli telgrafında adalar meselesinin "ıcar ve Yunanlı vali tayin edilerek" çözülmesinin Osmanlı "menfaatlerine uygun olmayacağını" ülkedeki efkar-ı umumiyede böyle bir çözümün iyi tesir icra etmeyeceğini" Bükreş'teki Osmanlı delegesi Halil Mentеше'ye bildirmiş ve görüşmelerin tehirini istemişti¹². Böylece, adalar hususunda Yunanistan'la Bükreş'te yapılan görüşmeler sona ermişti.

Görüşmelerin kesilmesi, Venizelos tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Adalardaki Yunan işgalinin devam etmesi, Yunan hükümeti tarafından lehlerine bir durum olarak değerlendirilmişti. Hatta, bir ara Yunan hükümetinin adaların ilhaki için bir teklifi Yunan Meclisine sunacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Bunun üzerine harekete geçen Osmanlı hükümeti, Atina Elçiliği vasıtasıyla Venizelos'tan bunu sormuş ve böyle bir teşebbüsün mahzurlarını iletmiştir. Başbakan Venizelos da her türlü anlaşma ümidi ortadan kalkmadan böyle bir teşebbüsün yapılmayacağını vaat etmişti.

11 *Halil Mentеше'nin Anıları* (haz. İsmail Arar), İstanbul 1986, ss. 209 - 210.

12 *Halil Mentеше'nin Anıları*, ss. 210 - 211. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılab Tarihi*, III/1, Ankara 1983, ss. 129 - 130.

Başbakan Venizelos, “Yunanistan Türkiye’ye bazı müsaadatta bulunmayı kabul eder. Şu şartla ki, adalardaki Yunan işgali ve hükümeti ve idaresi devam etsin” ifadelerini kullanmıştı. Bu tavır, Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’ne yalnız gösterişten ibaret taviz vereceğinin de bir ifadesiydi¹³.

Doğu Ege adalarının işgalini kabul etmeyen Osmanlı yönetimi, bu konuyu I. Dünya Savaşı başında yapılan pazarlıklara da yansıtmıştır. Mesela, Enver Paşa tarafından Ruslar’a yapılan ittifak teklifinde, konumuzla ilgili olarak dikkati çeken, Trakya’da Osmanlı lehine yapılacak sınır düzenlemeleri ile Adalar Denizi’ndeki adaların Osmanlı’ya bırakılması hususlarıdır¹⁴.

Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yapılan görüşmelerde de adalar problemi gündeme getirilmişti. Osmanlı Devleti’nin Almanya safında savaşa girmesi, Yunanistan’ın da rakib safta savaşa girip yenilmesi halinde, Almanya, Ege adalarının Osmanlı’ya geri verilebileceğini kabul etmişti¹⁵.

Gerek Yunanistan ve gerekse diğer devletler ile yapılan görüşmelere rağmen, I. Dünya Savaşı’na girerken Osmanlı Devleti’ne ait olan Doğu Ege adaları Yunan ve İtalyan işgali altında bulunuyordu. Bu savaş sırasında da, Osmanlı yönetimi bu adaları kendi toprağı olarak görmüş, işgal altında olmasına rağmen adaların halkına ve özellikle müslüman ahaliye yönelik müsbet icraatlar yürürlüğe koymuştur. Yunanistan da işgal ettiği bu Osmanlı adalarına daha iyi bir şekilde yerleşmek için politikalar geliştirmiştir.

2. Yunanistan’ın Kuzeydoğu Ege Bölgesi’ne Yerleşme Çabaları

Balkan Savaşları sırasında Makedonya ve Kuzey Doğu Ege adalarını işgal eden Yunanistan’ın, bu bölgelerde hakimiyetini tesis etmek gayesiyle özellikle Türklerin yaygın olduğu yerlerden onları göçe zorlayıcı politikalar takib ettiği görülmektedir.

Yunanistan’ın işgali altındaki yerlerde yaşayan müslüman ahaliye reva görülen “muamelat-ı zalimane”nin durdurulması için Osmanlı Hükümeti Atina Sefiri Galib Kemalî Bey vasıtasıyla Yunan Hariciye Nezareti’ne müracaatlarda bulunmuştu. Tekraren yapılan müracaat üzerine Yunan Hariciye Nezareti “unsur-ı İslamın hiç bir tazyike maruz bulunmadığını”, gerçeğin ortaya çıkması için yeniden tahkikat yapılacağını Galib Kemalî Bey’e bildirmişti¹⁶. Yunanlılar işgal ettikleri yerlerdeki Türkleri uzaklaştırırken,

¹³ Bayur, *a. g. e.*, s. 13.

¹⁴ Halil Menteşe’nin Anıları, s. 297.

¹⁵ Bayur, *a. g. e.*, s. 98 - 99.

¹⁶ Sadarat’tan 20 Teşrinievvel 1329 tarihinde Dahiliye Nezareti’ne gönderilen tahrirat; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *DH-KMS*, 1 - 43 Lef/4. Yunanistan’ın özellikle

diğer taraftan da Rumları, işgal ettikleri adalar ile ileride işgal etmeyi hedefledikleri Batı Anadolu sahillerine yerleştirmeye çalışıyorlardı.

Balkan Savaşı sonunda, Edirne dahilinde olan Rumların ekserisi Yunanistan ve Adalarda "tavattun ve ikamet etmek" üzere buldukları yerleri terketmeye başlamışlardı. Bu cümleden olarak 29 Kasım 1913 tarihinde Edirne'nin Karaishaklı köyü ahalişinden 150 Rum, aileleriyle beraber ev ve mallarını terk ederek göç etmişlerdir. Ancak, Edirne Polis Müdüriyeti'ne yapılan bildirim aksine, bu Rumlar'ın Yunanistan ve Adalara gitmeyerek İstanbul veya Anadolu vilayetlerinde ve bilhassa "Adalar Denizi" sahillerinde yerleşip, oralandaki "Rum nüfusunu teksif ve Yunan faaliyet-i siyasesini bu sahalara nakletmek" istedikleri hakkında deliller olduğu ve bu istikamette çeşitli istihbarat alındığı anlaşılmıştır¹⁷.

Rumların bu bölgeye yerleşme çalışmaları hususunda "pek ziyade müteyakkız bulunulması" Osmanlı Hükümeti tarafından kararlaştırılmıştır¹⁸. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti tarafından Edirne, Aydın vilayetleri, Kale-i Sultaniye (Çanakkale), Karesi ve Menteşe Mutasarrıflıklarına mahrem şifre ile haber gönderilerek; Yunanistan'da yahut adalarda tavattun etmek bahanesiyle hicret ederek, Batı Anadolu'da ve özellikle Adalar Denizi sahillerinde yerleşerek, buralarda Rum nüfusunun yoğunluğunu arttırmaya çalışan Rumlardan "bir nüfusun bile" bölgede yerleşmesine imkan bırakılmaması ve bu hususa çok ehemmiyet verilerek titiz davranılması istenmişti¹⁹.

Bu ikaz üzerine tahkikat yapan Aydın Valiliği, son zamanlarda Selanik'ten İzmir'e gelip İstanbul'a giden vapurlarda "kıyafetlerine nazaran bu kabil" şahısların görülmediğini, sadece 29 Kasım 1913 tarihinden sonra Edirne'den 50 yaşlarında Yorgi, İstanbul'dan ailesiyle beraber 39 yaşlarında Dimitri oğlu Konstantin ile Mersin'den Yovakim oğlu Vasil'in İzmir'e geldiğini ve bunlardan başka Edirne'li Rum'un bulunmadığını Dahiliye Nezareti'ne bildirmişti²⁰.

Aydın'daki yöneticilerin tahkikatında görünmemesine mukabıl, bu sıralarda Rumların çeşitli yerlerden Batı Anadolu'ya yerleşmek üzere hareket

Güney Makedonya'da Müslümanların mal, can, ırz ve namuslarına yapılan saldırılar hususunda bakınız; *DH-KMS*, 1 - 43, lef/5, 14.

17 İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden Dahiliye Nazarı'na 24 Teşrinisani 1329 tarihinde yazılan mahrem tahrirat; *DH-KMS*, 7/20, lef-3.

18 Dahiliye Nezareti Evrak Müdüriyeti'nin bu husustaki 25 Teşrinisani 329 tarihli tahrirati için bakınız, *DH-KMS*, 7/20 lef - 4.

19 Dahiliye Nezareti'nden 25 Teşrinisani 329 tarihinde çekilen mahrem şifre; *DH-KMS*, 7/20, lef - 1.

20 Aydın Vilayeti'nden 5 Kanun-ı evvel 329 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf; *DH-KMS*, 7/20, lef - 5.

ettiklerini müşahade ediyoruz. Mesela, Tekirdağ'ın Kumbağ Köyü'nden 60 hane kadar Rum, Gelibolu'dan Nemse Posta vapuru ile Çanakkale boğazından geçerek Ayvalık'a yerleşmek üzere Anadolu'ya gitmişlerdi²¹. Dahiliye Nezareti de Aydın Vilayeti ile Karesi Mutasarrıflığı'na haberdar ederek, Rumların bölgeye "katiyyen kabul edilmemesini" istemişti²².

Yunanlılar, bir taraftan Batı Anadolu ile adalardaki Rum nüfusu artırma çalışmaları yaparken, diğer taraftan çeşitli şekillerle bölgedeki Türklerin sayılarının azaltılması çalışmalarından da geri durmamaktaydılar. Mesela, 23 Şubat 1915 tarihinde Midilli'den 18 kişilik bir müslüman kafilesi Aydın'a geçmek üzere Anadolu sahiline gelmişlerdi. Ancak, bu kafilenin Ayvalık'ta "şakiler" tarafından herbirinin 500 liralari alınıp denize atılmak suretiyle tamamı öldürülmüştü. Bunların cesetleri Midilli'nin Sarıca taraflarında görülmüştü. Ayrıca, Rumlar tarafından Ayvalık'a muntazam bir şekilde silah ve mühimmat kaçırılmakta olduğu Urla İskeleye Emniyet müfettişliğinden "mevsûkan" haber verilmişti²³. Yunanlıların bölgedeki harb hazırlıklarından endişe duyan Karesi Mutasarrıfı Reşid Bey, "Yunan eşkiyasına karşı kuvvetli ve musellah Müdafaa-i Milliye müfrezeleri" kurulması tarzındaki teşebbüslere girişilmesi hususunda hükümetin "nokta-i siyasiyesini" sormak mecburiyetinde kalmıştı²⁴. Ancak, Osmanlı Hükümeti o an için Müdafaa-i Milliye müfrezelerinin kurulmasına lüzum olmadığını Karesi Mutasarrıflığı'na bildirmişti²⁵.

Yunanlılar, işgal ettikleri adalardaki Türkleri de buralardan uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. 1914 yılında, Yunanlılar Sakız adasındaki Düyun-ı Umumiye Dairesine saldırdıkları gibi, "bir çok mezâlim icra eyleyerek baki kalan İslamlara şenaat yapmaktâ" idiler. Yunanlıların adadakî Türklerle zulüm yaptıklarını bizzat Sakız'dan Çeşme'ye gelen Düyun-ı Umumiye memurları ifade etmişlerdi²⁶. Bunun üzerine harekete geçen

-
- 21 Kale-i Sultaniye Mutasarrıfı Murat Bey tarafından 10 Kanun-ı evvel 1329 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen şifreli telgraf; *DH-KMS*, 7/20, lef - 6.
- 22 Dahiliye Nezareti'nden 11 Kanun-ı evvel 1329 tarihinde Aydın Vilayeti ile Karesi Mutasarrıflığı'na çekilen şifreli telgraf; *DH-KMS*, 7/20, lef - 2.
- 23 Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından 20 Şubat 330 tarihinde Karesi Mutasarrıflığı'na çekilen şifreli telgraf; *DH-KMS*, 50/176.
- 24 Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gelen 2 Haziran 330 tarihli şifreli telgraf; *DH-KMS*, 24-1/3, lef - 3.
- 25 Dahiliye Nezareti'nden 30 Haziran 330 tarihinde Karesi Mutasarrıflığı'na çekilen şifreli telgraf; *DH-KMS*, 24-1/3, lef - 1.
- 26 Bahriye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen tezkere; *DH-KMS*, 24-1/3, lef - 2.

Osmanlı Hükümeti, Sakız'daki müslümanlara yapılan mezalimin araştırılmasını, Aydın Valiliği'nden istemişti²⁷.

Yunanlılar işgal ettikleri adalarda Rum nüfusunu arttırıp, Türkleri buralardan uzaklaştırma politikası takib ettiği gibi, Batı Anadolu sahillerinde de programlı bir şekilde Rum nüfusunun arttırılması çalışmaları yaptığı, bunun için de silahlı gruplar oluşturduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin de bu gelişme ve planların farkında olduğu ve tedbirler almaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

3. Yunanistan'ın Adalardaki Askeri Hazırlıkları

Yunanlılar işgal ettikleri adalarda Rum nüfusunu arttırma çalışmaları yaparlarken, bölgeye daha sağlam bir şekilde yerleşmek için adaları askeri bakımdan da tahkim etmeye çalışıyorlardı. Yunanlılar, özellikle Batı Anadolu sahilleri ile adeta bitişik konumda olan Sisam, Sakız ve Midilli adalarına askeri bakımdan büyük önem vererek çeşitli hazırlıklar yapıyorlardı. Bu cümleden olarak, Şubat 1914'de Sisam adasındaki askeri hazırlıklara hız verilmişti. Ahalisinin bir kısmı tahliye edilen, adaya askerler çıkarılarak talimler yapılmaya başlanmış ve bir vapur dolusu silah gönderilmiştir. Ayrıca, Yunan torpidoları Söke ve Kuşadası sahillerine karşı tahkimat yapmışlardır²⁸.

Yunanlılar, Sakız ve Midilli adalarında Selanik Karaburun'dan gönderdikleri toplarla tahkim etmişlerdi²⁹. 19 - 40 yaşları arasındaki mahalli ahalinin tamamını silah altına aldıkları ve Sakız'da Çeşme'nin karşısına tekabül eden Ayamine Kilisesi civarına onbeş santimetrelik iki top yerleştirmişlerdi. Yunanlılar tarafından yönlendirilen halkın her vakit "harb isteriz" nidalarıyla mümayiş yapmakta olduğu haber alınmıştı³⁰. Harbiye Nezareti'ne bildirilen bu durumun araştırılması Hariciye Nezareti'nden de istenmişti³¹. Osmanlı Devleti'nin Atina Sefareti'nden yapılan tahkikatta, Sakız ve Midilli adalarının Selanik'ten gönderilen toplarla tahkim edildiği, Yunanlıların adaları işgalden itibaren ahalinin askere alınmaya başladığını bildirilmişti. Ancak, bu hazırlıkların acil bir saldırı için yapılmadığını ve

²⁷ Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayetine çekilen 1 Haziran 1330 tarihli şifreli telgraf; BOA, *DH-KMS*, 23/33, lef 1.

²⁸ Dahiliye Nezareti'nden Sadarete 18 Şubat 329 tarihinde gönderilen tahrirat; *DH-KMS*, 16/39, lef - 1; Öreñç, *a. g. t.*, ss. 282 - 283.

²⁹ Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne 27 Mayıs 1330 tarihinde gönderilen tahrirat; *DH-KMS*, 16/39, lef - 5; Dahiliye Nezareti'nden Bahriye Nezareti ile Aydın Vilayeti'ne 31 Mayıs 330 tarihinde gönderilen tahrirat; *DH-KMS*, 16/39, lef - 3.

³⁰ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezareti'ne 28 Nisan 330 tarihinde gönderilen şifreli telgraf; *DH-KMS*, 16/39, lef - 3.

³¹ Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne 1 Mayıs 330 tarihinde gönderilen tahrirat; *DH-KMS*, 11/39, lef - 2.

Sakız'da yapılan gösterilerden de haberdar olmadıkları Atina Sefareti'nden cevaben yazılmıştı³².

Adaları işgal eden Yunanistan'ın, buraları askeri bakımdan tahkim etmeye başlayarak, devamlı olarak askeri bir harekete hazırlıklı olmaya çalışıp ve halkı da bu istikamette yönlendirmeye gayret ettiği anlaşılmaktadır.

4. Osmanlının Adalara Yiyecek-Yakacak Satılmasına ve Karşılıklı Ticarete İzin Vermesi

Osmanlı Hükümeti, I. Dünya Savaşı başlangıcında Doğu Ege adalarının İtalyan ve Yunan işgalinde bulunması ve özellikle harb halı dolayısıyla "dahilden (Anadolu'dan) Cezair-i Bahr-i Sefid'e" yani adalara erzak gönderilemeyeceği kararını almıştı³³. Ancak, bu karar sakinlerinin bir kısmı müslümanlardan oluşan Rodos ve İstanköy adalarına karşı başlangıçta katı bir şekilde uygulanmayarak hububat ve yakacak gönderilmesine müsaade edilmişti. Fakat, daha sonra dahili ihtiyaçlarını karşılanmasına öncelik verilmesi gerekçesiyle yiyecek ve hububatın ihracı yasaklanmıştı. Osmanlı Hükümeti, Batı Anadolu'da tüccar ve ahali elinde mahalli ihtiyaçtan fazla erzak ve hububat bulunması halinde, bunların sahiblerini mağdur etmemek kaydıyla askeriye tarafından alınmasını kararlaştırmıştı. Bu esnada, mahalli yetkilere bölgede hangi cinsten ne kadar hububatın bulunduğu tesbiti de ayrıca emredilmişti³⁴.

Fakat, kısa bir süre sonra Osmanlı Hükümeti'nin bu kararından vazgeçtiğini görüyoruz. Özellikle Rodos ve İstanköy adaları ahalisinin önemli bir kısmının "İslam" olmaları ve zahireye pek ziyade ihtiyaç duymaları dolayısıyla, istisnai bir izin verilmiştir. Buna göre, Tekâlif-i Askeriye Kanunu gereğince askeriye'nin ihtiyaç duyduğu miktar temin edildikten sonra mahalli ihtiyaçlardan fazla kalan zahirenin "yalnız" Rodos ve İstanköy adalarının ahalisinin ihtiyaçları nisbetinde ihracına müsaade edilmiştir. Bu adalar için ihracına müsaade edilen zahirenin başka yerlere götürülmemesi için, adalarınca tahsil edildiği tahakkuk etmedikçe ihraç edilen zahire için alınacak "depozit akçalarının iade olunmaması" kararlaştırılmıştır³⁵. Kısa bir süre sonra, Rodos ve İstanköy'de yakacak ihtiyacının başgöstermesi üzerine, zahire hususunda bu adalar için verilen iznin mahrukata da teşmil edilmesi istenmiştir. Osmanlı Hükümeti de, zahirenin Rodos ve İstanköy'e ihracında

32 *DH-KMS*, 16/39, lef - 4, 5.

33 28 Teşrin-i evvel 1330 tarihli Meclis-i Vükela Kararı; *MV*, 194/26.

34 Dahiliye Nezareti'nden 4 Şubat 330 tarihinde Teke ve Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderilen şifreli telgraf; *DH-KMS*, 50/33.

35 *MV*, 194/26.

ortaya konan şart ve kayıtlar dairesinde mahrukat ihracına müsaade etmiştir³⁶.

Yunan işgali altında bulunan Kuzeydoğu Ege adalarında baş gösteren levazım sıkıntısını çözmek amacıyla Rumların Anadolu sahillerinde bir çok levazımın kaçakçılığına başladıklarını haber alan Osmanlı Hükümeti, böyle bir kaçakçılığa kat'i surette meydan verilmemesini istemişti³⁷.

I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti de, bazı maddelere ihtiyaç duyması üzerine Rodos ve İstanköy adalarıyla belli maddelerin birtarap usulü ile ihrac ve ithaline izin vermiştir. Osmanlı Hükümeti, 6 Ocak 1915 tarihinde, Rodos ve İstanköy adalarından getirilecek şeker ve pirincin her çuvalı için iki ve bir çuval kahve karşılığında üç çuval unun ihracına müsaade etmiştir. Yalnız Rodos ve İstanköy vasıtasıyla ihracatın "transit" olarak Yunanistan'a yapıldığının haber alınması üzerine ihracata son verilecektir³⁸. Bir yıl sonra, Osmanlı Hükümeti, Rodos ve İstanköy adalarından getirilecek iki sandık petrole mukabil üç çuval un veyahut buğdayın ihracını Dahiliye Nezareti'nin teklifi üzerine uygun görmüştür³⁹. Osmanlı Hükümeti, başka yere götürülmemek şartıyla, Rodos ve İstanköy adalarının ahalisinin aylık ihtiyacını temin edecek ikibin çuval un veya o miktar buğdayın petrol, şeker, piring ve kahve karşılığında ihracına müsaade etmiştir⁴⁰.

Osmanlı Devleti, Onikiada ile yapılacak ithalat ve ihracatta belli kolaylıklar göstermesine rağmen, İtalyanlar tarafından farklı maksatlar için kullanılması endişesi ile olmalı, iletişim alanında doğrudan irtibata geçilmesine müsaade etmemiştir. Adaların İtalyanlar tarafından işgalinden önce Rodos ile Marmaris arasında mevcut olan kablunun tamiri 12 Mart 1914 tarihinde Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından teklif edilmesine rağmen, Meclis-i Vükela, Onikiadalara müteallik meselelerinin "İtalya hükümetiyle halline kadar" mezkur kablunun tamirinin ertelenmesini kararlaştırmıştı⁴¹.

I. Dünya Savaşı sonunda, Mütareke döneminde, Osmanlı Hükümeti Rodos'a yiyecek ve yakacak ihracının karşılanmasını uygun görmüştür. Şöyle ki, Rodos Fukaraperver Cemiyet-i İslamiyesi Marmaris Kaymakamlığı'na bir

36 Dahiliye Nezareti'nin 29 Teşrin-i evvel 1330 tarihli taleb yazısının hılasası ile Meclis-i Vükela'nın 5 Teşrin-i sani 1330 tarihli kararı; *MV*, 194/41.

37 Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen 4 Teşrin-i sani 1330 tarihli şifreli telgraf; *DH-ŞFR*- 47/62.

38 24 Kanun-ı evvel 1330 tarihli Meclis-i Vükela Kararı; *MV*, 195/133.

39 Hariciye, Dahiliye, Harbiye ve Maliye Nezaretleri'ne tebliğ edilen 22 Nisan 1331 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; *MV*, 197/119; Meclis-i Vükela'nın 3 Haziran 1331 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; *MV*, 198/48.

40 *MV*, 198/48.

41 30 Mart 1330 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; *MV*, 187/40.

miktar pirinç, şeker, kahve göndererek muhtaç oldukları mahrukatın verilmesini istemişti. Bu arada, Fethiye limanına gelen bir İtalyan Kruvazörü kumandanı da mahalli yöneticilerle görüşerek Rodos için mahrukat, et ve hububatın tedarik edilerek satılması için izin verilmesini talep etmişti. Bunun üzerine, Mentеше Mutasarrıflığı durumu İstanbul'a bildirmişti. Meclis-i Vükela, bu konuyu görüşmüş, her nevi hububat ile hayvanat ihracı yasak olmasına rağmen, Fethiye iase ambarlarında ahalinin ihtiyacından fazla hububatın mevcut olduğu ve nakliye vasıtalarının azlığı dolayısıyla başka yerlere taşınamayan hububat ve etin Rodos'a verilmesi mukabilinde, memlekete daha fazla lüzumlu eşya getirilmek üzere, "taahhüdün teminat-ı kaviyeye rabt edilmesi" şartıyla istenilenlerin ihracına müsaade etmişti.⁴²

Osmanlı Devleti, savaş dolayısıyla yiyecek ve yakacak malzemelerin ihracını yasaklamasına rağmen İtalyan işgali altında bulunan Rodos ve İstanköy adalarının nüfusunun önemli bir kısmının müslüman olması dolayısıyla bu adaların yiyecek ve yakacak ihtiyacının karşılanmasına savaş sırasında bile müsaade etmiştir. Zaman zaman petrol, pirinç ve şeker gibi Osmanlılarda sıkıntısı çekilen maddelerin ithalatı için ise Rodos ve İstanköy adaları birer pazar işlevi görmüştür. Osmanlı Devleti, Rodos ve İstanköy adalarına ilgisini savaş sonrası Mütareke döneminde devam ettirmiştir.

5. Midilli Türklerinin, Osmanlı Devleti'nden Kredi Talebi

I. Dünya Savaşının başlarında Yunan ve İtalyan işgali altında olmalarına rağmen adaların özellikle müslim ahalisi, problemlerinin çözümünde Osmanlı Devleti'ne müracaat etmekte idiler. Bunun en güzel örneklerinden birisi 1914 yılında Midilli Müslümanlarının Osmanlılardan kredi talep etmeleridir. 1911'den itibaren cereyan eden harb hali dolayısıyla ziraat ve ticarî muameleler düzenli bir şekilde yapılamamıştı. Buna ilaveten hıristiyan tüccar ve bankerleriyle "hesab-ı carî ve ticarî" yapılmasına da imkan kalmamıştı. 1914 yılı mahsulatının da ancak "öşrün nısfı" mertebesinde olması dolayısıyla müslüman ahali tam bir çaresizlik ve zillet altında kalmışlardı. Bunun üzerine, Midilli Müslümanları, Midilli Müftülüğü aracılığı ile Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek Ziraat Bankası veyahut Evkaf Bankası'ndan iki seneden ziyade bir süre vade ile beşbin lira kadar bir meblağın kendilerine borç verilmesini istemişlerdi⁴³. Osmanlı Sadareti Midilli Müslümanlarının bu talebini Ticaret, Ziraat ve Evkaf Nezaretlerine tebliğ etmişti. Ancak Ziraat Bankası bu isteğe olumlu cevap vermemişti. Ziraat Bankası "İkrazat kanunu ve nizam-ı mahsus. mucibince" bir borç

⁴² Sadrazam Damat Ferid'in de imzasının bulunduğu ve Dahiliye ve Ticaret Nezareti'ne tebliğ edilen 2 Nisan 1335 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; *MV*, 215/13.

⁴³ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen 20 Temmuz 1330 tarihli tezkere; *DH-KMS*, 26/41, lef - 1.

verilebilmesi için gayrimenkul malların “hacz ve irtihani” gibi işlemlerin yapılabilmesi imkanının bulunması gerektiğini, fakat Midilli’de işgal dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin vergi ve tapu dairelerinin faaliyet göstermediklerinden gayrimenkulleri hacz ve rehin almanın mümkün olmadığını ve dolayısıyla borç ta verilemeyeceği kararına varmıştı. Ziraat Bankası’da Midilli’de bankanın şubesinin olmaması yanında bankanın nakdi imkanının da bulunmadığı, sair mahallerdeki nakid paranın ise ancak o mahallerin ihtiyaçlarına tekabül etmekte olduğu ve Ziraat Bankası’nın “akçe ikrazına imkanı bulunmadığı”nı Sadarete bildirmişti. Evkaf ve Ticaret Bankalarının ise henüz “teessüs ve teşekkül” etmemesi dolayısıyla Midilli Müslümanlarına borç verme imkanının olmadığı ortaya çıkmıştı⁴⁴.

İşgal altında olan adaların müslüman ahalisi ziraat ve ticaretini savaş dolayısıyla yapamadığından borç para bulmak için Osmanlı Devleti’ne müracaat etmişti. Ancak, Osmanlı Devleti kanuni ve teknik imkansızlıkların engellemesiyle müslümanların maddi ihtiyaçlarını karşılayamamıştı. Fakat, işgal altındaki adalardaki fakir Müslümanlara Osmanlı Devleti’nin yardım ettiğini biliyoruz.

6. Osmanlı Devleti’nin Adalardaki Fakir Müslümanlara Yardımı

Yunan ve İtalyanlar tarafından işgal edilmelerine rağmen adaların hukuki olarak kendisine ait olduğunu savunan Osmanlı Devleti, işgalciler tarafından adalardan uzaklaştırılmak istenilen Türklerin fakirlerine maddi yardımlar yapmıştır. Mesela, 1914 yılında Yunan işgalindeki Midilli Adası maddi açıdan zor durumda olan müslümanlarının yardıma muhtaç olanlarının ihtiyaçlarını gidermelerine katkıda bulunmak amacıyla, hazineden ikiyüz lira verilmesi uygun görülmüştü. Maliye Nezareti’nin 19 Kasım 1914 tarihli bu talebi, Meclis-i Vükela’da görüşülerek muhtaç olan Midilli Müslümanlarına verilmek üzere iki yüz liranın bütçenin “masarif-i gayri melhuza tertibi”nden tesviyesine karar verilmişti⁴⁵.

Osmanlı Devleti’nin İtalyan işgali altındaki Rodos ve civarındaki adalardaki muhtaç olan Türklere de yardımlarda bulunduğunu görüyoruz. 1915 yılında “Rodos’ta kesretçe bulunan fukara-yı müsliminin temin-i maişetlerine medar olmak üzere masarif-i gayri melhuze tertibinden” beşyüz liranın Rodos Kadılığına gönderilmesi Meclis-i Vükela tarafından kararlaştırılmıştı. Rodos Kadılığı tarafından muhtaç olan Türklere beşyüz liranın ulaştırılması da Dahiliye ile Maliye Nezaretlerine havale edilmişti⁴⁶.

44 Şadrazam adına Müsteşar Emin tarafından 24 Ağustos 1330 tarihinde Dahiliye Nezareti’ne gönderilen tahrirat; *DH-KMS*, 26/46, lef - 2.

45 Meclis-i Vükela’nın 9 Teşrin-i sani 1330 tarihli mazbatası; *MV*, 195/6.

46 Meclis-i Vükela’nın 12 Ağustos 1331 tarihli Mazbatası; *MV*, 198/128.

Görüldüğü gibi, Osmanlı Hükümeti, gerek Yunan ve gerekse İtalyan işgali altındaki adalarda bulunan Türkleri zor durumdan kurtarmak, maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere para yardımında bulunmuştur.

7. İşgal Edilen Yerlerden Avrupa'da Okuyan Öğrencilere Osmanlı Yardımı

Osmanlı yönetiminin, işgal edilen adalar halkından olup, Avrupa'da öğrenim gören öğrencilere yardım ettiğini görüyoruz. 1913 yılında Yunan işgaline uğrayan Girit'ten olup İsviçre'de öğrenim gören üç öğrenci 1918 yılında Yunan hükümetinin kendilerine Yunanistan pasaportu vermek istemesini kabul etmemişlerdi. Bundan dolayı, Girit eşrafının çocukları olan üç kişinin memleketlerinden para getirtmelerine de engel olunmuştu. Bu öğrencilerin öğrenimlere devam edebilmeleri için herbirine aylık üçyüzer frank tahsis edilmesi Hariciye Nezareti'nce talep edilmişti. Bu konuyu görüşen Meclis-i Vükela da, Bern'de tahsil yapan Giritli üç öğrenciye aylık üçyüzer Frank ödenmesine karar vermişti⁴⁷.

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı sırasında, Yunanlıların eline geçen ve diğer adalara göre Anadolu kıyısından oldukça uzakta olan Girit'le de devlet-vatandaş irtibatını devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

8. Onikiada Türklerinin Osmanlı Milli Bayramını Osmanlı Yönetimi Nezdinde Kutlamaları

İşgale rağmen Osmanlı Devleti'nin adalara ilgisi devam ederken, adalar ahalisinin ve özellikle Türklerin, Osmanlıya muhabbet duyduklarını söylememek mümkün değildir. Mesela, Osmanlı'nın milli bayramı olan 23 Temmuz 1915 günü dolayısıyla Rodos memurları ve müslüman eşrafın tebrikleri Rodos Kadılığı aracılığı ile bir Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmişti. Rodos Kadılığının tahriratında milli bayram tebrik ediliyor, Osmanlı padişahına "tezâyüd-i ömr ve izzet ve muvaffakiyet" temenni ediliyordu⁴⁸.

Sonuç

XIX. yüzyıla kadar tamamen Osmanlıların hakim olduğu Ege'de, 1829 Edirne Antlaşması'na göre Mora ve çevresinde Yunanistan'ın kurulması ile Ege Denizi'nde iki devletin hakimiyeti devri başladı. Osmanlı aleyhine devamlı olarak genişleyen Yunanistan, 1913 yılına gelindiğinde, İtalya'nın işgalinde olan Onikiada hariç, Anadolu'nun tabii parçası olanlar da dahil,

⁴⁷ Meclis-i Vükela'nın 14 Mayıs 1334 tarihli mazbatası; *MV*, 212/19. 1312 yılında Girit hadiseleri sırasında şehit edilenlerin ailelerine aylık 200'er guruş maaş bağlanması hakkında bakınız; *MV*, 202/43.

⁴⁸ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen 4 Ağustos 1331 tarihli tezkere; *DH-KMS*, 30/30.

hemen hemen Ege'deki bütün adaları işgali altına almıştı. Ancak, Osmanlı Devleti Anadolu'nun doğal uzantısı olan Doğu Ege adalarındaki Yunan ve İtalyan işgallerini tanımamıştı. İtalyanlar Onikiada'yı boşaltma taahhütlerine rağmen bunu yerine getirmemişlerdi. Yunan işgali altında olan adalar için yapılan görüşmelerden de bir netice alınamamıştı. Ancak, dönemin İttihat ve Terakki Hükümetleri, barış veya savaşa Doğu Ege adalarını mutlaka kurtarmak istiyorlardı.

Sisam, Sakız, Midilli, Limni gibi önemli adaları işgali altında bulunduran Yunanistan, adalardaki Türkleri buralardan uzaklaştırarak Rumları yerleştiriyordu. Yunanistan, adalar yanında Anadolu sahillerinde, Türkler karşısında hiç bir kıymet-i harbiyesi olmayan Rum nüfusunun kesafetini arttırmaya çalışarak, ileride bu bölgelere doğru yayılmak istiyordu. Yunanistan, işgal ettiği adaları silahlandırdığı gibi, halkını da askere alarak devamlı surette savaşa hazır tutmaya çalışıyordu.

Osmanlı Devleti, Yunanlıların, işgal ettiği adalarda ve Anadolu sahillerinde yapmayı planladıklarından haberdar olduğu gibi, karşı tedbirler de almak suretiyle, Anadolu sahillerine Rumların yerleşmesine engel olmaya çalışmakta, adalardaki askeri faaliyetleri günü gününe takib etmekte ve işgal altındaki adalardaki Türkleri korumaya ve desteklemeye çalışmaktaydı.

I. Dünya Savaşı sırasında bile, yabancı ülkelere veya düşmanların kontrolünde olan yerlere yiyecek ve yakacak dahil hiçbir şeyin ihraç edilmemesi kanunî olarak düzenlenmesine rağmen, Osmanlı Hükümeti, ahalisinin önemli bir kısmı Müslüman olan, ancak, Osmanlı ile savaşan İtalya'nın işgalindeki Rodos ve İstanköy adalarına yiyecek ve yakacak ihracını serbest bırakmış, fakat, bu vasıta ile Yunanistan gibi ülkelere yapılacak sevkiyata ise engel olmuştu.

Savaş hali dolayısıyla adalardaki Türklerin ticarî ve zirai işlerinde aksamalar olmuş, hıristiyan tüccar ve bankerlerle de münasebetlerin bozuk olması dolayısıyla, Midilli adasındaki Türkler, Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek kredi istemişlerdi. Fakat kanunî ve teknik nedenlerle bu kredi Midilli'lere verilememişti. Ancak, Osmanlı Devleti, Midilli'deki yardıma muhtaç Müslümanlara para yardımında bulunmuştu. Yine maddi bakımdan çok zorluk çeken Onikiada'nın fakir Müslümanlarına dağıtılmak üzere Rodos Kadılığı'na para gönderilmişti. Ayrıca, Avrupa'da okuyan ve Yunan vatandaşlığını kabul etmeyen adalılarının da tahsil masrafları Osmanlı Hükümeti'nce karşılanmaya çalışılmıştır.

İtalyan ve Yunan işgaline rağmen adalarla münasebetini kesmeyen Osmanlı Devleti, adalar ahalisinin ve özellikle Türklerin muhabbetini celb etmiş ve onlarda, Osmanlı Milli Bayramı'nda hükümet nezdinde yazılı olarak kutlamalarda bulunmuşlardı. Her türlü sıkıntıya rağmen, Osmanlı devlet

adamlarının -devletin vatandaşına sahip çıkması- gerçeğini yaşatmaya çalışmaları dikkate şayandır.

I. Dünya Savaşı'ndan Osmanlının mağlub olarak çıkması ve İtilaf Devletlerinin desteklediği Yunanistan'ın Anadolu'da işgallere başlaması ve dikkatlerin Anadolu'nun kurtarılmasına yönelmesi dolayısıyla, Anadolu'nun tabi parçaları olan Doğu Ege adaları unutulmuştur. Lozan'da da adalar konusunda bir başarı elde edilememesi zerine; Doğu Ege Adaları Yunan ve İtalyanlara bırakılmıştır. II. Dünya Savaşı sonunda da İtalyanların elindeki Onikiada Yunanistan'a verilmiştir. Anadolu'nun tabi parçaları olan adaların başka bir ülkenin hakimiyetine geçmesi, Türkiye'yi pek çok probleme çözüm aramakla karşı karşıya bırakan bir unsur olmuş ve bölgedeki huzursuzluğun en önemli kaynağını teşkil etmiştir.